

84(2)=632.1/6
У 43.5

Б.УКАЧИН

МЕН
КЕМ?

190037

-4101-

С (Алт)
У-435

Борис Укачин

МЕН
КЕМ?

Горно-Алтайская
областная
БИБЛИОТЕКА.

0
190037 ✓
✓

ТУУМУ АЛТАЙДЫН
БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ
г. Горно-Алтайск • 1963

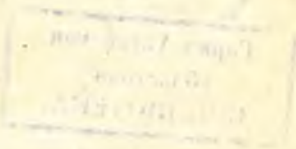
84(2=632.1/6-5

С (алт.) 2

У-435

Јурукчы

А. М. Кузнецов

5-УБЧ-МК

ҮЙКҮЗЫ ІОК ТҮНДЕР

БИС ОНЧОБЫС ЈАСКЫДА ЧЫККАНЫС

Бис ончобыс јаскыда чыкканыс,
Башчынын чыккан кўнинде.
Бис ончобыс қараңғуйда болғоныс,
Телекейге Ильич келгелекте.
Боромтык туман ортодо бозорып,
Ильич келгелекте, Россия асқан.
Оору кижиңдий уур оңтоп,
Волга јараттағ јаратка соғулған.
Ол тушта оның сыртында
Қуңуқчылду кожонг чайбалып турған.
Байдың уур чоңчойы алдында
Јоктуның ырызы өчўп јатқан.
Симбирскте уулчак чығарда,
Қынјылар ўзер деп, Сибирь билди не?
Бала туулып, чығырып ийерде,
Бўлине бергенин телекей сести не?
Тўнде чыккан јылдыстый киж
Қараңғуйдың тазылын сағышла кескен.
Јас дезе, баштап ла келгендий,
Јажына өчпўс ырыс экелген.
Ол јыл болгон баштапкы кўкўрт
«Аврора» кўкўрти болуп кубулған.
Ол кўкўрттин јалкыны дезе

Алтын тагдакты ўстўске чагылткан
Бис ончобыс јаскыда чыкканыс,
Бу ла турган апрель айда.
Ўлгўнчў тартыжып, јенгў алганыс,
Башчы барар јолысты айдарда.
...Ыраак туулар ары јанында
Катап ла јас келип јат.
Јерди, јўрўмди ойгозо алтап,
Чыккан кўнисти ол јууктадат.
Бис бўгўн јенгўге ууланган
Јаш тужусты — јасты уткыйдыс.
Тал тўштеги бийик кўндий —
Ильичтинг јаркынду ўйин мактайдыс!

(1963 .ј.)

ТАН

Устүмдеги жылдыстар
Узүлип бирден жоголды.
Айлаткыштыг түбинен
Ак чырайлу тан келди.
Күмүш туулар сынына
Күн отурып чалыды.
Алтын кирбик чогыла
Ар-бүткенди ойгосты.
— Жакшы ба, Күн! — дешкилеп,
Жайканыжат чечектер.
Уйеледе кожондоп,
Ун алыжат кушкаштар.
Жер төжине төгүлүп,
Мөңүн чалын мөлтүрейт.
Ыраактан уулы келгендй,
Ырызына бадышпай,
Күнди уткып, жер ыйлайт...

(1963 ж.)

АМАДУ ЛА ЈОЛ

Амаду ла јол —
Алдымда менинг јаантайын.
Салымымды озолоп,
Салгылай берди, кайдайын!
Чөйилип барган узун јол
Учы-кыры көрүнбейт.
Аргымак аттанг эм түрген
Амадуум кайра бурылбайт.
Менинг јолым, амадуум
Меге амыр чек бербейт.
Јалкын чылап, јалт эдип,
Јаш јүрегим јалбырайт.
Амаду ла јол —
Алдымда менинг јаантайын.
Мен олорго једерге,
Өйди озолоп барайын!

(1963 ј.)

АНДА ОТТОР ӨЧПӨЙ ЖАТ...

Ороктойдың озочыл
койчызына комсомолка
Е. Тенгерековага
учурлап турум.

Көчкүн, жайым булуттар
Көк сүмерде жажын калт,
Анчы чылап өңөлөп,
Ай араайын чыгып келт.
Анда кайда да жиктерде,
От жылдыстый суркурайт.
Таш жабынган тайгалар
Танды сакып үргүлейт.
Анда кайда да одуда
Малчылар эмди конуп жат.
Анда, карантуй аркадан,
Укүнинг үни угулат.
Агаш баштай кайкалап.
Ай араайын ажа берт.
Ороктойдың бажында
Оттор омок күйтүлейт.
Анда күйген оттордың
Бирүзи быжу слердин.
Торко түктү койлордың
Эң семизи слердин.

Таң атканча өчүрбей,
Отты слер салазаар.
Таң атканча көс јумбай,
Одуда јангыокан конозоор.

Ат кулагы көрүнбес
Ай-карангуй түн түжет.
Анда, Ороктой бажында,
Ач бөрүлер улужат.
Сезинип ийген ол койлор
Сертес-кедес эткилейт.
Отты ла кижини көрөлө,
Олор ойто токунайт.

Ороктойдың бажында
От эмдиге күйүп јат.
Ол јаркынду одудан
Орооныс көзин албай јат.

(1962 ј.)

БИЙИК ЖЕР

(Кондаковтон)

Огул калган катанчы чылап,
Чуйдын чөли кугарып жадат.
Кош-Агаш, сайлу телкемдеринге
Ээн, кадалгак салкын учат.
Тенгериини өткүрө кадаган кадудый,
Мөнгүн жылдыстар жабыста суркурайт.
Байла, жылдыстарга жуук учун
Сени «Бийик жер» дешкилейт.
Боромтык, кату чий өлөнгүн
Боро кумакка туттуруп салган.
Өндөйишкен кертек төндөринг,
Өркөштү төөдий, алдыма журапкан.
Кемнинг жүреги бек, жалтанбас,
Кемнинг жүреги жалакай, жайнабас,
Салкынду чөлінгди жажына сүүген,
Салымын, жүрүмин сеге берген...
Кайдан да, чөлдин түбинен,
Жерди ойып, күн чалыйт.
Корон соок, шуурган дебей,
Койчылар эрте-эрте тургулайт.
Кой төпсеген чичкечек жолдорло
Комудап, коолоп жоткон өдөт.

Турулар јанына тура тўжўп,
Турадый кўрттер арттырып койот.
Кўрт кўрешке ўйс-сөөгниг
Сыстажып, калганчы кўчниг чыгат.
Бијелеп ойногон бу салкынга
Јер де кунукчыл бўдўмдў јадат.
Кўски јашканду ол кўндерде,
Эрин кадар јайгы изўлерде,
Салкынга јўстер кўререт,
Салкын оморды кўлердий эдет.
Кош-Агаш,
Сениң чўлингди мен суўдим,
Салкынду тўндерде уйуктап болбой,
Аңданып, араайын сени тыгдайдым.
Кош-Агаш,
Јакшынак улустың канатту кереги
Сениң де магынды бийик кўдўрет.
«Бийик јер» деп эрмек уккамда,
Јалтанбас улузың кўзиме кўрўнет.

(1962 ј.)

МАЛЧЫНЫҢ УУЛЫ

Көк-айасты жалкын кептү
Мөңгүн куш-самолет чийет.
Кечеги көчкүн малчынын уулы
Анда отурып, кейди кезет.
Самолет, ойногон кушкаш чылап,
Булуттар ортого көмүлө берет.
Ойто кенейте жалтырт эдип,
Оноң

кайдан да

чыгып келет.

Ак-бурканның орооны болгон
Ак-айасты ол ээлептир.
Аар-алмыс ис артырып,
Малчынын уулы шунгар болтыр.
Эки канаттың эзини алдында
Эне-Төрөлис чөйилген жадат.
Теңис кептү түрүлгөн ажысты
Теңеридег малчынын уулы көрөт.
Малчынын уулы жеңил колыла
Рульды араай билгир буруйт.
Самолет дезе, канадын келтейтип,
Агаштар бажыла айлана шунгуйт.
Жерден оны уулчактар көрүп,
Самолет — дежет, — көрзөң, дежет.

Алтай кижі канатту дегендй,
Заводтор трубазы
күүлежип көргүзет.

Көк-айасты жалкын көптү
Мөңгүн куш-самолет чарыйт.
Малчынын уулы канатту куштый,
Бийикте учуп,
төрөлин кайыйт.

(1962—1963 жж.)

МЕНИҢ ЧЫККАН ЈЕРИМ БАР

(Солдаттын тетрадынан)

Ат туйгагын эледе
Жортып койгон јерим бар.
Эжинген айды тударга,
Эңмектеп кирген суулар бар.
Ай ажатан ажудан
Ажып ого барарым.
Ат үстүнөн јайылып,
Балтырганын үзерим.
Ыраак-ыраак шынгардын
Чанкырын-чанкырын кайдайын.
Кей таманду эрјинем,
Кейтижин, тибиртин кайдайын.
Ат көгүстей суу согор
Кечүлердин јаражын!
Араай, араай шуулашкан
Аркалардын кайлажын!
Ат туйгагын эледе
Жортып койгон јерим бар.
«Эмдиге келбес кайтты» — деп,
Энемдий сакыйт јалангар.
Буурзап мени сакыган
Буурыл-буурыл сындарым.

17 Горно-Алтайская
обл. ист. музей
БИБЛИОТЕКА.

190034

Жажыма жаман айтпаган
Жаан адамдый кырларым.
Сакы, сакы, Алтайым,
Солдат жанып жет барар.
Окоптор каскан колыныг
Күчиле сени кубултар.
Айлаткыш түбин айланып
Айылыма эзен једерим.
Кайран төрөл туулардыг.
Кайын катап угарым.

(1959—62 jj.)

СЕН КЫРЛАРДА ЧЫККАН

Сыйныма Кларага

Кара суулары кайнап жаткан
Тууларда чыккан сен эдинг.
Жаашка, чалынга јундуртып,
Јалангла баскан сен эдинг.
Јылдыстар алдынан сен тўжўп,
Ыраак јолго атандың.
— Эзен болзын, туулар! — деп,
Кайа көрўп сен айттың.

.....
Сын-арканды сыймаган
Эненди, калак, ундыдың.
Кабайың болуп јайкаган
Јеринди, калак, ундыдың.
Көп улусту городло
Көрўлип-көрўлбей базарың.
Јүзўн укту улустың
Јүрўмин, салымын билеринг.
Қийик чилеп, кижиден
Қоркыба сен качан да...
Јүрегин алтай суулардый
Ару болзын јажына...

(1962 ј.)

ТУУЛАРДАГЫ ТҮН

Түн...

Күскиде алтай түндердин
Ангыланып турар жаражы бар.
Қолынды сунзан, жеткедий
Жылдыстар жабыс-

жабыста турар.

Бу өйдө алтай туулардын
Аңылу кандый да
тымыгы бар.

Бу тымыкты
туруп тынгдазан,
Алтайдын жаражы
көксинге јуралар.

Тымык
шынғырап, шынғырап
кожондый угулат.

Көксингди жарыдып,
јүректі сыстадат.

Кенетийин ыраак-ыраактан,
Анда карлу сындардан,
Амырғы сеге угулар —
Оны сыылаткан сыгындар.
Бу Алтайдын эрке табыжы,
Бу туулардын аңылу жаражы.

"Ай алдында
байбак мөштөр
Амырап тургандый
бозорып көрүнөр.
Қоңқолор табыжы
угулып-угулбай,
Кобылардан
једип келер...
Одуның ээзи—
јылқычы кижі
Тымыкты тыгдап,
қанғазын азар.
Қайың урынаң
эткен қанғаға
Јылдыс келип,
түшкендий суркураар.
Құс. Түн...
Аң тижиндий ақ
сүмерлер...
Тымыкты јастанған
алтай түн...
Күр көгүсте
санааға
Амыр бербес
күски түн...
Мен мындый ойдо
тууларда
Қонорго, жүрерге күүнзейдим.

7
Жалакай

малчы улустын
Куучынын тўниле
угадым.

Бу тымыкта
јөдүлдеп те ийзег,
Туулар селт эткедий.
Кижинин табыжын
угала,

Жылдыстар
тўжўп келгедий.
Бўгўн база

төрөл јеримнин
Тымыгын тындап
јадырым.

Жымырап калган
кўски туулардын

Жаражын
алып јанарым.

Таң кажайып,
адып клеет.

Тайгалар сомы
иле көрўнет.

(1962 ј.)

Сен Алтайда болорында,
Менин нөкөрим,
Туулар, өзөктөр күлүмзиреп жаткан,
Суулар шуулажып, амыр аккан,
Булуттар чубажып, сойокты төмөн
Сүмерлер бажынан түшкүлөп жаткан.
Сен Алтайда болорында,
Менин нөкөрим.
...Сен сала береринде,
Менин нөкөрим,
Туулар санааркап арткан,
Суулар ыйлажып аккан,
Уур булуттар көдүрилип,
Сүмерлер бажына чыккан,
Сен сала береринде,
Менин нөкөрим...

(1963 ж.)

J A M T A P

К. Т ö л ö с о в к о

Көстөң агып түшкен жаштар
Башка-башка деп,
сен билеринг бе, нөкөр?
Мен карыкка бастырган көстөр көргөм.
Оноң корондый жаштар төгүлүп,
Жаактарды кургада жалап барган.
Мен ырыска чагылган көстөр көргөм.
Күн чогындый жаштар сурлап,
Сагышты жеңилтип, ойноп турган.
Кезикте кижининг көзінде жаштар
Өлүмдүү соок, өштөңкөй болот.
Кезикте кижининг көзінде жаштар
Сүүш ошкош изүү де болот.
Көстинг жаштары... көстинг жаштары...
Бу ла быдырууш сур тамчыдан
Кижининг салым-коногын көрөдүм.
Бу ла быдырууш уур тамчыдан
Кижининг жолун, жүрүмин биледим.
Көстинг жаштары кыргыштый кара да болор,
Көстинг жаштары алкыштый ару да болор.
Кандый ла көстө жаш көрзөң,
Калак, ого бүдүп жүр.

Кандый ла көстө јаш көрзөң,
Кажы бирде бүтпей жүр.
Көстөң айдалып түшкен јаштар
Башка-башка деп,
сен билзенг, нөкөр!

(1963 ј.)

Тайга баштай кар түшкен,
 Кыш келгени бу туру.
 Кара бажым кажайган,
 Карыганым бу туру.
 Тайга баштай түшкен кар
 Јас келгежин, кайылар.
 Кара башка түшкен кар
 Качан да ойто кайылбас.
 Кажы ла кылды кажайткан,
 Кажы ла кылда јажынган,
 Уйкузы јок түндер ол.
 Уур, кату јылдар ол.
 Јүрек сыстап, кыйгырган —
 Јүрүм учун тартыш эди.
 Јүрек жүйүп јалбыраган
 Јүрүмде тапкан ырыс эди.
 Өткөн уур јолымла
 Өскө уулчак келип јат.
 Өскө-өскө салымду,
 Өскө-өскө санаалу..
 Мениң өскөн јеримде
 Өскөн уулчак ол ошкош.
 Эдилбей арткан ижимди
 Эдил салтан эр ошкош.

Көрзөгөр дө, ол эрди
Базып барып јатканын!
Көрзөгөр дө, тууларды
Буурайып калган турганын...

(1962 ј.)

КАЧАН КАЛАШ КЕЗЕРИМДЕ...

Жылу калашты,
Жымжак калашты
Мен јара кезип ийдим.
Ашту јаландарды,
Терлү јүстерди
Кенейте мында эске алындым.
Јалаң јытту бу калашка,
Амтанду кайран бу калашка
Тургадый үлгер чүмдеерге
Карандаш алдым,
Карандаш алдым,
Калаш эткен
Улусты санандым!

АЙРЫЛЫШ КАЛДЫС

(КОЖОН)

Айрылыш калдыс,
Қайран көөркий,
Сениң көстөринг
Жүректи сытадат.

Айрылыш калдыс,
Сениң каткың
Қулақта эмдиге
Шығырап утулат.

Айрылыш калдыс,
Айрылышпайлы,
Жүрегим катап
Катап ла айдат...

КЕРЕЕС

Адам ак-жарыкка чыгарда,
Агаш ээри кереес арткан.
Адам алтыгы ороонго барарда,
Алты кырлу мылтыгы арткан.

Аттар туйгагы алдыла тибиреп,
Жылдарды ээчий жылдар өтти.
Ат үстүне ээр артап,
Амырап аларга алкыга чыкты.

Кылгалу кызыл чогы чачылып,
Кырлардан күн көп лө ашты.
Жардымды ойкөп, жаңмырга өдүп,
Адамнын мылтыгы татап калды.

Ой ончозын кемирип өдөрдө,
Же адамнан кандый кереес артты?
Ээр эскирип, мылтык татаарда,
Чындап та, онбой не чыдашты?

...Ак-жарыкка адам чыгып,
Баштапкы сөзүн алтайлап айткан.
Ак-жарыктан адам ырап,
Калганчыда база алтайлап айдырган.

Кара бажыстың үстүлө талбын,
Ак канатту кыштар өдөт.
—Адам, адам! — деп, удура жүгүрүп,
Менин эрке уулым өзөт.

Өлбөйүн де дезен, өлүм келер,
Өскө улустар бисти солыыр.
Уулыма кандый да жөөжө артырзам,
Качан бир түңгей ле элөп калар.

Төрөлим учун жууда өлзөм,
Канымла алтайлап письмо бичиirim.
—Адагнын кереези—төрөл тилин!—деп,
Арт-учында уулыма айдарым.

Төжөккө жадып, айылымда өлзөм,
Уулымды жаным кычырып аларым.
—Адагнын кереези—тилиң, балам!—деп,
Калганчы тыныштан айдала, өлөрим.

(1963 ж.)

ЈУРТТАГЫ ТҮН

Бу кандый сан башка түн!
Эй, улустар, уйкудан турзагар?!
Ыраактан жанган уулла кожо
Бу түнди оронуп, коштой турзагар.
...Ол бозоргон сындардын сыртында
Эликтер чилеп жылдыстар жаткылайт.
Уйуктап калган айылдар жанында
Уйлар мыжылдап уур тынгылайт.
Шуулаган суунун табыжы өткүрө
Кандый да аттын киштежи угулат.
Ийттердин каа-жаа жалку үндери
Туйка сананган тууларга жаңылат.
Бу кандый сан башка түн!
Эй, улустар, уйкудан турзагар?!
Ыраактан жанган уулдын көксинде
Ырысту жүректин шымыртын уксагар.

(1963 ж.)

УЙКУЗЫ ЈОК ТҮН

Нөкөриме кереес

Улыган салкынду кўски тўнде
Уйуктап болбой, мен жададым.
Таныштан таныш бу турада
Қару нөкөримди санандым.
Нөкөримнинг энези мени,
Қөзи жашталып, эжикте уткыган.
Нөкөриме тўгей уулчак дезде,
Арай ла мени «акам»! — деп, айтпаган.
... Уулчак эмди амыр уйуктайт,
Мен уйуктап болбой жадым.
Нөкөримнинг энези араай онтойт,
Лўрекке батпас ачузын биледим.
Бу кўски тўнде менин нөкөримди
Оның столы сақып, жоксынат.
Бу кўски тўнде менин нөкөримди
Оның илўде костюмы жоксынат.
Кўски салкын сыылап, сыктап,
Уйкулу туралар ўстўле барат.
Сөөктөрдө өскөн өлөнгди жайкап,
Кўски салкын ачу сыгырат.
Бу тўймеендү телекейден ырап,
Өлгөн улус аалга уйуктайт.

Түймеендү телекей салымын сананып,
Тирү улус анданып улаарат.
Өлгөн улус кайдаг билзин
Телекейде Куба ортолык барын.
Өлгөн улуска кем айтсын
Оштүгө Лумумба өлтүртип салганын.
Өлгөн улус өлүп ле калган,
Ойто бурылар жаңы жок!
Тирү жүрген бу бистердин
Тартышпас, сананбас жаңыс жок!
Бу күүлеген кўски салкынла
Күүним, сүнөөм коштонып ырады.
Тирү көстөрдин уйкузын аскырып,
Өлгөндөр сөөгине жаш ычкынды.
... Жүрүм ле өлүм керегинде бүтүн
Нөкөримнинг туразы база сананат.
Жаманды-жакшыны жүктөнип алып,
Жаңыс ла жер амыр айланат.

(1962 ж.)

Сениг көстөрингде кийик оттор,
Андый көстөр жаңыс ла эликте.
Сениг көстөрингде ынаарлу ыштар,
Андый ынаарлар бистинг јеристе

Сениг көстөрингде кийик отторго
Мен јаантайын јалбырап јүредим.
Сениг көстөрингде чаңкыр ыштарга
Мен јаантайын көмүлип јүредим.

Јаңы ла көк томулып келерде,
Јаңы ла бүрлер торјойып жүрерде,
Бис ыражып калдыс.

Јаландар качан кууданжып калды,
Јалбырактар текши төгүлип калды,
Је качан болгой не јолугар тужыс?...

Түженер ле болзом, түш јеримде
Тууларым меге айылдап келет.
— Уулдардын ла учы сен болсо! — деп,
Улай ла ойгор јакылта берет.

Түженер ле болзом, түш јеримде
Тууларла кожо сен келединг.
— Уулыңды ла мени ундыба! — деп,
Јүрегимди өртөй, јүректен айдадың.

Туулардын унчукпас бүдүзи менде...
Кару бербееме кородоп отурым,
Төрөлим ле сеге айдар сөзимди,
Катап түнде келзегер, айдарым.

Бу өйдө жылдыстар алдында
Бастыра телекей амыр уйкуда.
Амыр уйкуда карарган аркалар,
Арыган тургулайт ак мөңкүлөр.

Тууларда чичке жолдор ышталып,
Каранга ла серүүн тынгылап жадат.
Тымык бойы да канадын кымынып,
Чечектер өзөктөй сыгырап калат.

Элбек чөлдөр эже тебинип,
Эртенги табышту күнди сакыйт.
Городтор, журттар көстөрүн жумгулап,
Сананзам, солун түштер көргилейт.

Бүгүн тышкары жай чечектейт,
Жылдыстарды жоктоп ай өңөлөйт.
Же бу өйдө телекей үстүндө,
Сананзам, эки ле кижин уйуктабайт.

Кандый жакшы, жылдар өткүрө
Сүүшкен жүректер ундышпай турарда!
Кандый жакшы, эки жылдыстай
Жүрек жүрекле имдешип турганда!

(1963 ж.)

Агарып-агарып таң келет,
Сениң письмонды кожо экелет...

.
.

Кышкыда сенең письмо алгамда,
Туулардың мөнүн кейиле тынадым.
Ак көбөңгө ородып салгандый,
Анда бир алтай журтты көрөдим.

Жаскыда сенең письмо алгамда,
Жаскы суулар шыныртын угадым.
Кадынның жарадын кееркедип турган
Кан-маралдың жалбыжың көрөдим.

Айлаткыш түбининг ак экинчизин —
Таңды катап ла мен сакыйдым...
«Эзен бе!» деген колго бодоп,
Экче конвертти сенең аладым

Сен чыккан кўнди ижемчилў уткыйдыг.
Мен база.

Онон оромдорло базадыг.
— Эзен! — деп, таныш улуска айдадыг.
Янынгла салкындар улустар өдөт.
Янынгла машиналар, өйлөр өдөт.
Менин база.

Сен ашкан кўнди кунугып уйдейдыг.
Мен база.

Онон турага кирединг,
Эски письмолорды катап кычырадыг.
Эригип, уур тынадыг.
Эжик токулдады деп селт эдединг.
Мен база.

Таныш ўнди тымыкта тыгдап,
Уйуктап болбой, узак жададыг.
Қознөк өткүре жылдыстар тоолоп,
Табынча уйкуга жегдиртип койодыг.
Мен база.

Түш јеринде ырысту болодын.
Мен база.

Ойгонып келзен, ойто ло јангыскан..
Чыккан кунди катап ла уткыйдын..
Улусту оромдорло барадын... Јангыскан..
Ашкан кунди ойто ло уткыйдын... Јангыскаң..
Мен база.

Је андый да болзо,
Бу бистинг базып јүрген јер јангыс деп,
Је андый да болзо,
Бу бистинг үстүсте кун јангыс деп,
Сен сананадын,
Сен токунайдын.

Мен база,
Мен база...

(1963 ј.)

О К Т Я Б Р Ь

Маанылар, маанылар, маанылар —
Төрөлс жаркын, жалбыштый бүгүн.
Ырысту кожондор, јенүлү алтамдар,
Јүрегис чечектейт, сүүнчилү бүгүн!

Октябрь —

Сен бистинг јүрүмис,

Октябрь —

Чактар түбин жарыдып келген,

Сен бистинг јүрегис.

Чак-түбектег корып алган.

Октябрь —

Болгон күкүрттинг баштапкы торгузы,

Кечегі ле бүгүнгі күндер јенүзи.

Октябрь —

Амырдың, најылыктын агару күни,

Ойгор Ильичтинг онбос шүүлтези.

Сен баланың баштапкы алтамы,

Октябрь —

Энениң эрке ле јылу каткызы.

MEH
KEM?

МЕН КЕМ?

(поэма)

Мен кем?

Je көрөргө көс жетпес чөл эмезим,
Көргөн лө кижини кучактай аларга.

Мен кем?

Je сокор ло солоон ок эмезим,
Согулган ла жүректинг тынын кыйарга.

* * *

Мен отту теңисле барып жаткамдый,
Бүгүн баштап ла Москвала барып жадым,
Келгенимди уткып тургандый,
Мун отторго көмүлүп базадым.

Түбү жок теңис чилеп,
Москва мени жайкап туру.
Асфальтап койгон килем жолдорго
Алтамым угулып угулбай туру.

Кара жыштый бу калыктын
Кажызы мени танийтан эди.
— Кайдаң слер келдеер? — деп,
Кажызы туруп, сурайтан эди.
Таныш эмес бу жерде
Таныжым кайда?

Мен таппайдым.
Оромдорло јенгил кайкалап,
Машиналар чۆркөлгөн өдөт.
Неге де мендеп тургандый,
Улустар јанымла өдөт, өдөт...
Улу-јаан бу город
Уур тынат баатырдый..
Оромдор табыш-толкуга
Тыгыскып јаткан јараттый.
Эликтий коо бутту кыстар
Эки јанымла элес эткилейт.
Ташка элебес курч туйгактый,
Туфля токулдап, јанымла өдөт.
— Сен кем? — деп сурак таппай,
— Мен кем? — деп бойымнанг сурайдым.
— Мен кем?
Неге сүүнгем, нени билгем?
— Мен кем?
Нени айдарга бого келгем?
Угы башка-башка улустыг
Учы мында мен болгой нем?
Амадуума једип ол болбой.
Айланып ойто јана бергей нем?
Мен Москвала барып јадым,
Мун сурактар мени кинчектейт.
Јагыс та кижі мени тачыбайт,
Јагыс ла оттор омок бицелейт.
Бу Москвадагы энгир,
Бу баштапкы энгир

100
Jүрегиме кандый да телкемдер ачат.
Бу Москвадагы энгир,
Бу баштапкы энгир
Меге жаңы некелте эдет.
Мен бүгүн барып жадала,
Куулгазынду түштер көрөдим.
Мен жерде эмес — тегериде,
Мун жылдыстар жанында жүредим.
Жымжак торко булутка базып,
Будымнын алтамын угуп болбойдым.
Кулагымнын жаныла күзүрөп, күүлөп,
Коркушту салкындар куйулып барат.
Агаштар десе шуулап, шуулап,
Кандый да чөрчөктөр айдып турат.
Мен барып жадым... Мен базадым...
Бу мен кемнин жанында?
Кемди көрөдим?
Түжим эмеш пе?.. Мен кайда?..
Бу сананып калган кижиге,
Бу жаштаң бейин таныш поэтке,
Қанайда туштадым? Кайдан келдим?
— Александр Сергеевич!
Эрте-эрте жаштаң ала,
Мен Слерди билгем жок по?
Сагыжаарга слердин эмди кирет пе?
Бистинг школдо болгон тужаар,
Қырларда болгон көп тушташтар.
Александр Сергеевич!
Эрте-эрте, жаштаң ала,

Мен Слердин үнеерди уккам.
Сагыжаарга Слердин эмди кирет пе
Меге чөрчөктөр айткан тужаар?
Слер менин жаш жүрегиме
Ыраак-ыраак талалардын алтын эжигин
Ачып туратанаар.
Александр Сергеевич!
Слерди менин энем де билер,
Слерди билер бастыра Алтай.
Менин жебрен-жебрен тууларым,
Жардын жайкаган жаражай Кадыным —
Слерди билер төрөл албатым.
...Мен Москвада.
Пушкиннин жанында.
Быыраш чачту бажын түнзүйтип,
Улу поэт сананып калтыр.
Ол тирү. Ол сананат.
Ойгор шуултеге ол чөнүлтир.
Мен телекейдин төбөзине чыгып,
Улунын шуултезин угарга турум.
Быжу ла бүгүн ойгор поэт
Айлаткыш түбин жилбиркеп тындайт.
Тоозы жок жылдысты тоолой табарып,
Марска ууланган керепке сүүнөт.
Эмезе бүгүн ойгор поэт
Ыраак чөлдөрдүн табыжын тындайт.
Күнге жетире көдүргөн жеристе
Күски буудай оны сүүндирет.
Жарт ла, бүгүн ойгор поэт

Сибирьде заводтор табыжын тындайт.
Найылары азийда кыйналган јердин
Јаңырып јатканы оны сүүндирет.
Мен поэттин јанында турум,
Онын шүүлтезин билерге турум.
Айса, онын мөңкүлик көксинде
Бүгүн кандый да өскө санаа?
Бистин жаңы, јаш үйенин
Өткөн уур јолын кайкайт па?
Айса, эмдиги эл-калыктын
Алдындагы салымын айладып туру ба?
Поэт сананат, поэт унчукпайт...
Јеткерлү кошту куштардын учужын
Јер-айактан тыгдап турат.
Канга уймалган ак колдордын
Аракылу бокал алганын көрөт.
...Анда, анда, ыраак талада,
Јердин төжин сыга баскан
Уур түрмелер көрүнөт ого.
Ару кейле тынар күүндү,
Алтын күнди көрөр күүндү,
Улустын онтузы угулат ого.
Телекей үстүн јимирт эттирип,
Кандый да ачу табыш угулат.
Ол шыркалу јуучыл онтузы,
Ол өскүс баланын кыйгызы,
Айса, тул эненин түгенбес комыды?
Поэт сананат, поэт унчукпайт,
Телекей түбин туруп ширтейт.

■ ■
■ ■

Кандый да жаңы тандак ыраактан
Онын жүзин жарыдып ийди бе?
Кандый да жаңы сөстөр угулып,
Ого жаңы шүүлте берди бе?
Кенейте кыймык эткен чилөп жалды,
Кунукчыл чырайы жарый берди.
Жарт ла, Қариб талайдаг ого
Жайымынг ару салкыны сокты.
Ол салкынның күүзинең поэтке
«Революция» деп сөс угулды.
Пушкинле кожо телекейди тыгдап,
Мен бүгүн Москвада турадым.
Куркун куштый канадын жайкап,
Кубадаг келген салкынды уткыйдым.
Сананзам, сагалду салдаттар колында
Гитара ойнойт, гитара жаңырайт.
Телекей үстүнде, тенери түбинде
Күн-жарыктый музыка жымырайт,
Онын күүзи жыгырап-жыгырап,
Эне-төрөл Москвага једет.
Кремльде куранттар үн алыжып,
Ого удур каруу берет.
Жалбырап турган жүректің Кубадаг
«Революция» деп салкын согот.
Қалапту Кастроның кылыштый сөстөрін,
Бойыла кожо алып келет...
...Бу јелбис салкынла кожо

Революция телекей үстүлө жоруктайт.
Онын тибирти Боннды чочыдат,
Уол-Стрит уйуктап болбой улаарат.
Жайылып брааткан тандак болуп,
Революция ороонноң ороонго көчөт.
Калыктар жүзүн-жүрегин жарыдып,
Кату жолдорды өдөргө жөмөжөт.
...Пушкинле кожо телекейди тыгдап,
Онын жанында узак турадым.
Улустың, үйөмнүн салымын сананып,
Унчукпай, улу поэтке көрөдим.
Жер-тоголоктын үстүне чыгып,
Ол эң көрүмжилү жерде турат.
— Чедиргеннен жалбыш чыгар! — деп,
Кычыру сөстөр меге угулат.
Жүрүм күүлейт, жүрүмнүн толкузына
Поэттин жабынчызынын эдеги жайылат.
Канаттый жайылган эдектер алдыла
Ойлөр өдөт, салкындар куйулат.
Бистинг ойдинг эң ле көрүмжилү жеринде
Поэт тоомжыга, макка көдүрткен турат.
— Жакшы ба, таныш эмес, жаш үйе!—деп,
Белгелү сөстөри меге угулат.
Ол чын ла тирүүдин
Ол мени де көрүп тургандый.
Эриндери кыймыктайт,
Быыраш бажын меге буруйт:
— Сен кем?.. Сен кайдан? — деп,
Сурап тургандый меге билдирет.

— Сен кем?

— Сен кайдан?

* * *

Капшай баскан алтамдар чылап,
Кундер, айлар солынып откилейт.

— Сен кем? — деген ол сурак

Кару некеп, амыр бербейт.

Чындап та,

Мен кем?

Бу телекейге не келгем?

Бу жүрүмде нени билгем?

Неге бүдедим, неге бүткөм?

* * *

... Мен чаган айда ыраак тууларда

Эски чадыр айылда чыккам.

Армакчы ошкош узун тундерди

Анда откүрип, анда чыдагам.

Менин кабайымды энемле кожо

Туулардын салкыны жайкаган.

Каршулу тымулар, бөрүлөр чилеп,

Кабайымды келип канча ла караган.

Менин жеримде жаткан улус

Агнын жолыла андап баскан.

Көстү де болзо, ырада көрбөгөн,

Кулакту да болзо, ырада укпаган.

Тууларымнын көксине

Улустың онтузы, тери шинген.
Тууларымның көксине
Көп кан, көп жаш төгүлген.
Кунукчылдың көлөткөзи десе
Улустың, туулардың жүзин бүркейтен.
Карануи түндерде түнгүрлер түнкүлдеп,
Алыс, аалга үндерин үспейтен.
... О, тууларым мениң, кайран тууларым,
Кечире барган сындарың сыртыла,
Байларга багынбас өрлөрдү кеегелеп,
Жайзандар сүүртейтен удаган беги?
Удаган беги, бистин таадалар
Улу өйдүн келгенин сескилеп,
Уур жүрүмнүн жиндигин үскендий,
Кеегелер төзүн керте кескени?!..
О, тууларым мениң, кайран тууларым,
Жалтылдап түшкөн жалкыннан жоркып,
Келиндериң арчыңды шыпшап ийеле,
Отко салганы удаган беги?
Удаган беги, казыр жайзандар
Барлу келинди комутка кептеп,
Сыгыдын угуп, сыртын сыйрып,
Сыйтылдууш корболо чыбыктап туратаны?!
О, тууларым мениң, кандалган тууларым,
Кандалган тууларда кайран албатым!

* * *

Мен малчы болуп,
Алтайла жортком.

Мен анчы болуп,
Аркала баскам.
Мен геолог болгом —
Таштар оотком...
Көп жолдорды мен өткөм.
Тууларды кайладып,
Туулары уккам.
Менин жеримде жылым кайалар
Кугара какшап калгандый турат.
Мындагы улустын көзинин жаштары
Олорды кургадып койгондый билдирет.
Менин жеримде аркалар, жалаңдар
Іажыл өрттий жалбырап турат.
Мындагы улустын ийдези, ырызы
Кеен кеберлү жеримнен билдирет.
Бүгүн менин бажымда санаам
Торт ло кайнап турган ошкош;
Алтыгы ороонды айланып келет,
Устүги орооннын түбине түжет.
Бүгүн менин көксимде жүрегим,
Торт ло жалкын, жалбыш ошкош,
Туткан ла немем жарый түжет,
Туткан ла немем жарана берет.
... Меге мындый ийдени кем берген?
Мындый ийдени кайдан алгам?
Бис Ленин деп кижн билгенис,
Онон судур бичик алганис.
Биске бичип үренери,
Бичик таныыры

Кыр ажарынаң кўч болгон.
Биске бичип ўренери,
Бичик таныыры
Айлаткыш тўбиндий жол болгон.
Бис Ленин деп кижн билгеннс,
Ол биске 37 куш сыйлаган,
Кажызынын ла канады дезе
Алтын-тонустый сурлаган.
37 алтын куш — 37 буква,
Жўрегисти кўйдўрип, кўзистн ачкан.
Каршулу буудактаң кайра болбоско
Қаныска жалкын — ийде салган.
37 алтын куш — 37 буква,
Тўгўн ле Чыннын ўгин таныткан.
Бажыска кўннең санаа сырлап,
Телекей эжигин биске ачкан.
... Бис Ленин деп кижиге жолугып,
Қижиниң омок адын алганыс.
Бўгўн оның санаазыла сананып,
Оның алтамыла бис базадыс!

* * *

Ўскўн жеримнен ыраакта, ыраакта,
Телекейди серпе мен базадым.
Мўнўн бўрлў мўштўр ортодо
Арткан бала тужумды санайдым.
Мениң бала тужум тайгада
Эмдиге ле кузуктап жўрген болор.

Эмезе жайдак аттын жалына
Кадалып салкынла жарыжат болор.
Төжин кызарта ача тартып,
Матросов дзотты жапкан жылдарда,
Мениң бала тужум маңтадып,
Жаланда бугул тартып иштеген.
Оштүдөн Зоялар оч алгылап,
Өлүмнүн жолун өлүмле кезерде,
Мениң бала тужум калтырап,
Корон кышкыда уйлар күдүгөн.
... Мен өткөн жууларга киришпегем,
Же жайым өйдө солдат болгом.
Төрөлим төжине ок тийдирбей
Онын гранын сергелең корыгам.
Өткөн жууда болобогон до болзом,
Оштүлөр чырайын мен көргөм.
Тууларда ла жүрүп, ол жылдарда
Гитлердин кийик катузын билгем.
Бистин турлуга тиштери чыкырап,
Күнүн ле соок энир келетен.
Ач бозулар ачу мөөрөйтөн,
— Аштадым, энем!—деп, балдар ыйлайтан
Узун мойынду кыш түгенбей,
Улай ла турлуда чыкырап туратан.
Аарчы-чегенин артынып алала,
Жай келерин балдар сакыйтан.
Эрескелү чанактар ээн чыкырап,
Энирде энелер иштең жанатан.
Экелген өлөннүн жыдын сескилеп,

Уйлар ыңырап, эжикке жуулатан.
Кышкы салкын канадын талбып,
Көзнөк шилине табышту согулат.
Аралда суунын тожы жарылып,
Торс эткени кезикте угулат.
Жарыткыш жок тураны жарыдып,
Печкенин эжиги кайра ачылат.
Сабаарган салкынак ийиктий айланып,
Ириген түктин жүнмагы жытанат.
Кой терезинен меелей кезип,
Карган эмеген көктөнүп отурат.
Түк чамчаны малчылар кийзин —
Ийиктер айланат, ийиктер айланат.
Чаптыгын улуска жетирбес дегендй,
Чайдан ичеле, балдар уйуктайт,
Чаптыгын улуска жетирбес дегендй,
Чаксыруун жылдарда кезиги олгилейт,
Уйкудан кем де ойгоно чарчап,
— Карангуй, эне, от! — деп, ыйлайт.
— Уйукта, балам, керосин жок...—
Улаарган уулын энези мекелейт,
... Күнүг ле күнүг тиштери чыкырап,
Бистин турлуга энгир келетен.
Печкеде будак одын тызырап,
Туранын ичине жарык беретен!
Энелер колын эледип болбой
Ийиктер айланат, айланат, айланат.
Энелер көксинде коронды билбей,
Уйлар мөөрөжөт, балдар ыйлажат.

Откөн жылдарды сананып ийгемде,
Өкпө-жүрегим сыстайт эмди.
Терге шинтен энемниң чекпенин
Тузуркап уйлар јиген эди.
Ол ло тушта чекпенле кожо,
Јаңыс чамчамды уйлар јиген.
Ол ло тушта фронттон биске
— Адагар өлгөн — деп чаазын келген...

.
.
.

Бомба коштоп бир де самолет
Тууларда јуртыстың үстүле учпаган.
Је кижиге берилген ырыс десе
Бомба тийгендий јарылып чачылган.
Откөн јууга мениң јуртымнан
Јетен эр барган эди.
Јетен эрдиң јүк ле оны
Јерине шыркалу јанган эди.
Бомба коштоп бир де самолет
Бистинг јуртыстың үстүле учпаган,
Је Тапастың эки колтук тайагы
Эмдиге ле чыкырап, жүректи сыстадат.
... Јылдар түрген поездтер болуп,
Јыңырап өдүп турганын угадым.
Қалганчы солун табыштар ажыра
Фронттың үнин база угадым.
Чындап та, сананзаар, улустар,
Јаңыс ла мениң кичинек јуртымнан

Алтан эр јууда өлгөн!
Јаңыс ла мениң кичинек јуртымда
Алтан биле өскүс арткан.
Эх, ол эрлер бурылган болзо,
Энелер эрте карыбас эди.
Энелерден чыкпаган балдар
Эмдиги тартышта туружар эди.
Ол эрлер бурылган болзо,
Туулардын да кебери башка болор.
Барып јаткан бу јолыста
Бар буудактан олоз бузужар.

* * *

Мен өлгөн дө, агаш та эмезим,
Салкынга энгилип, јайканып турарга.
Мен эки көстү төгөш эмезим,
Јаманды, јакшыны ондоп болбоско.
Јеримде кырлардын учалгак бүдүүзи
Мениң кылык-јаңымда бар.
Јеримде суулардын мөңүндий арузы
Мениң јүрек-күүнимде бар.
Мен јакшыны көрөлө, јаш баладый,
Јажу-јажу сүүнип те билерим.
Јаманды көрөлө, шыркалу андый,
Октолып, тыг ачынып та билерим.
Мен кол тийдирбес эрке болбогом,
Јаштан ала ада јок өскөм.
Адам кандый — көрөрдө көрбөгөм,

Ол керегинде улустан уккам.
... Адамды чалмачы болгон дежет.
Армакчы чачкан колын көрбөдим.
Сүрекей жалтанбас, эмдикчил дежет,
Эмдик минерде, туйын көрбөдим.
Баштапкы колхозто баштапкы малчы,
Кокурчы, тили курч кнжи дежет.
Ак чакпынду Урсулдың суузын
Адыла эжинип кечкен дежет.
Кабайдан мени чебер алып,
— Уулду болдым!—деп сүйүнгөн дежет.
— Жаандаза, жакшы эр болор! — деп,
Меге тиженип жүретен дежет.
Адамның тыныжы жылу күйбүрөп,
Жүзиме тийгени санаама кирбейт.
Уредип те, адылып та
Айткан үни көксимде эбелбейт.
Канайдар база, кату тартышта
Каны тогулип адам жыгылтыр.
Онын салым-жүрүми андый,
Өйдөгү өчтү кем некеер?
Күннинг чокторы үстүмө урулып,
Барып жатканымды ол көрбөйт.
Алтай жеримде жажыл садтардын
Араай шуулап турганын укпайт.
Адам жүрүминде нени жастырган,
Бүгүн ончозын менен некегер,
Каруузына онын мен турайын!

Эбирилип келбес эрлердин ордына
 Эрлер болорго бис чыкканыс.
 Бис чыкканыс, чыдаганыс,
 Бис чыкканыс — чыдашканыс.
 Өзөк баштай турлуларда өзүп,
 Өзөк ичине жүренип түшкенис.
 Улу-жаан күндөр келгенде
 Комсомолго кирип уткыйтан эдис.
 — Москваны көрөтөн болзоос—
 Улай ла уулчактар амадап жүргенис.
 Москвадан сыраңай ыраак-ыраакта,
 Мал кыштаган ол турлуда,
 Тулаан айда өлөң тузултан,
 Тургуза ла улус аркага чыгатын:
 Эки колдың тыны чыкканча
 Эртен-эңир кар күрейтен.
 Куудан өлөңди жулуп алала,
 Курсакту турзын деп, малга беретен.
 Эски шалтырууш чанактар чылап,
 Жылдар чыкырап колхозто өдөтөн.
 Ондоорго күч одус жети жылдың
 Онтузын орооныс ундып та жүрзе,
 Олжочылар табарган төртөн бир жылдың
 Одын орооныс өчүрүп те койзо,
 Кулунданын куба чөлинде
 Кумакту куйун сыгырып жадатан.
 Алтын мажакту өйдүн келерин

Алтай түженип, түжүнде көрбөгөн.
Арташ тууларды арта чөйилип,
Ыраак журттарга эмиктер ашпайтан.
Ай түнүктин үстүнө илинип,
Араай суйук чогыла жарыйтан.
Солуктап маңтаган аттардын маңыла
Солундар бистин журтыска једетен.
Кайра ийген эзен-амырды
Катап ла аттар алып баратан.
...Өткөн өйлөрдин көжөөзин ачып,
Өксөгөн күндий жылдар жарыйт.
Јүректерде шүүлген сысты учурып,
Јүрүмнин жаңы салкыны ойнойт.
Бистин јерден делегат болуп,
Москванын бойына улустар атанды.
Олор партийный съездте туружып,
Ороонго түбектү чындыкты јартады.
Лениннин агару чындыгын
Караңуй түрмелер туйуктап болбогон.
Лениннин јайаган јайымын
Кату жылдар јажырып болбогон.
Орооннын чындык улузыла кожо
Ленин јирменчи съездте болгон.
Јирме экинчи съезд тужунда,
Билерим, Ленин база турушкан.
Ленин!..
Онын ойгоры бистин алдыска
Катап жаңы декрет ачкан.
Ол бистин ончобыска

Өткөн лө келер өйлөрдү жартаган.
...Бис, уулчактар, чыдап, өскилеп,
Жаңы жерлерди көдүрүп атандыс.
Кулунда деген, Кустанай деген
Жаңы жерлерден письмо бичийдис.
Аба-жыштарда киреелер шуулап,
Колхоз журттарда малталар чатылдайт.
Чагана жытту туралар жалтырап,
Оромдор жакалай кеен баскылайт.
Малчылар жаткан турлу жерлерде
— Москва куучындайт!—угарга жакшызын...
— Москва куучындайт! —
— Москва куучындайт! —
Алтай тууларда жаңылга жайылзын..
Бис, уулчактар, чыдап, өскилеп,
Ороонысла кожо оморкоп базадыс.
Коммунисттер алдына чертисти бергилеп,
Коммунисттер болуп, жуундардан чыгадыс.

* * *

Мен жаш коммунист,
Мен жаңы кижин,
Менен
менин ойум
чындык некейт.
Бийик тоомжулар
чындыкты жажырза,
Нени эдерин? — деп,
жүрегим сурайт.

Мен јаш коммунист,

Мен јагы кижн,

Төгүн эмди канайып та

бөктөнзө,

Мен оны

танып ийерим.

Кандый бир кыпта

ол јажынза,

Партийный чындыкла

оны јенерим.

Мениң чындыгым —

партийный биледим.

... Алтайдың кырлары

алтай улустан

Јаантайын бийик

болгон эди.

— Сен кижн! — деп,

алтай кижиге

Јайзандар, камдар

айтпаган эди.

Мен мындый јайым

качан да болбогом,

Мен мындый јараш

качан да болбогом.

Мениң јаражым —

ол мениң чындыгым.

Мениң јайымым —

ол мениң ойым.

Алтай кижн агаш-ташка да

Азыйда бұдүп,
мүргүп жүретен.

— Сен кудайдың кулы!—деп,

Орус церкве,
ого шанжаган.

Чын,

Мен бұгүн
кемненг де жайым.

Чын,

мен бұгүн

кемненг де омок.

Жайымымды менин

Ленин жайаган.

Омокты меге

орооным сыйлаган.

Россиянын жаказынан чыгып,

Мен бұгүн

барып жадырым.

—Жайым кижиге—деп

агаштар шуулайт.

Россиянын жаказынан чыгып,

Мен бұгүн

барып жадырым.

—Жайым кижиге—деп,

өлөңдөр шымырайт.

Жотконду талайда

кереп чилеп,

Жер будымнын

алдында жайбандайт.

Жирменчи чактың
толжузы чылап,
Балтыр-каным
ийделү тынгыскийт.
Бүгүн мениң баскан торгуума
Булуттар серпилип,
алдыма түшкөдий.
Бүгүн мениң
айткан сөзимнен
Жалкын-күкүрт
жайылып калгадый.
Мен барып жадырым.
Ийиндерим мениң
Эки жылым туудый билдирет.
Мен барып жадырым.
Жарындарым мениң
жайылган чөлдий элбек билдирет.
Жүрүмимде мындый бийик
Мен качан да,
качан да болбогом!
Кем анда жабыс,
кем анда кийик —
Мен жердин ээзи,
мен жердин
айлаткыш санаазы!
Мен партия ла
Лениннен үренип,
Төрөл жеримле
барып жадырым.

Қижи чыгала,
кейдег кей алган,
Күннен күн алган.
Қижи чыгала,
жерле баскан,
Жер јулутын
бойына тартынган.
Мен билерим,
бастыра ла улус бүдер чагында,
Сенинг нөкөринг кижи — деп,
Күн ого чалыган.
Мен билерим,
«Қижиге киленткей кижилик бол»—деп,
Жер-эне иженип,
биске айткан.
Је канайдар,
кезик улусты,
кезик ороонды —
Јердинг ле Күннинг сөстөрин ундыган.
Бу суракты, бу чындыкты
Ундыган улуска
не деп айдатан?!..
Кем Јердинг,
Күннинг сөстөрин ундыган.
Ол јүрерге келгенди
мылтыкту уткыйт.
Ару тынган
кейисти корондоп,

Чыккалак балага
 өлүм белетейт.

Je Күн дезде,
 јалакай ла бойы
Јаңы кижини
 уткыырга чыгат.

Јер дезде,
 токтомыр билбей,
Јаңы кижини
 јайкаарга айланат.

* * *

Меге, Россиянын
 ыраак јаказында јаткан
Ас тоолу албатынын,
 ак булут јастанган туулардын уулына
Јаш бала кандый тилле
 ыйлап турганын,
Јарылган атом
 кандый тилле
 күзүрөп турганын

Бүгүн кем айдып берер?..
Je кем айдып берер:
 кудай ба?
 Кижн бе?..

Je кудайды мен
 качан да көрбөгөм,
Кудайга мен
 качан да бүтпегем.

Мен телекейге
кижи болуп бүткөм,
Кижинин ырызын,
шыразын билгем.
Мен кижини!
Онын учун бойымды
Бу телекейдин ээзи деп
бодош жүредим.
Онын учун мен бүгүн
Кижилик керегинде,
телекей керегинде
Көп санаалар
сананып жүредим.
Телекейдин температуразын
Жүрегимге кемжип,
жүрегимге тыгдайдым.
Салымымды калыктар
салымыла колбоп,
Энелерден, Жерден
сурактар сурайдым.
...Улустын тибирти,
ойдин күүзү
Угулат па сего,
Жер-эне?
Улусты сен жайгаң,
улысты сен жайкагаң,
Мере сен
тирүүдөн билдиредин,
Жер-эне.

Сениң чыкту
 јулугың тынып,
Базып, иштеп,
 јүрерге јакшызын!
Арып-чылайла,
 ўстўне јадып,
Амырап аларга
 серўўнин кайдайын..
Айланып аккан
 агын сууларын
Балтыр-сўбгисте
 каныбыс ине.
Араай тынган
 кеен тыныжын
Алтаарга јентил
 канадыс ине.
Бис сенен
 агару јўрўм алып,
Сениң ўстўнле
 бўгўн базадыс.
Је айтсаң,
 айтсаң меге,
 Јер-эне,
Билдирет пе сеге
 бистин базыдыс,
 бистин кылыгыс?!.
Улус сени
 эмдиге ле блаашканча,

Сын тереңди
сыйра согуп,
эмдиге ле өртөгөнчө.
Ачана, соок көстөр
сени эрей көрөт,
Атомның ийде-күчи
сени коскорып барат.
Олор
сениң ле Күннің
жакылтанды ундыгандар.
Қижиннің бийик
учурын жылайтып,
кийиктиң кеберин
тартынып алгандар.
Олор эмди
кижиннің жакшызын
кийиктинг семизине
бодоп өлтүрет.
Жер-эне,
олор бу сениң үстүңде
кызыл Күнге једетен болзо,
Оны яблоко чылап,
јара кезип,
өлежер эди.
Бойлоры
күн де,
јарык та јок артарын
Қачанның качанга
оңдобос эди.

Јер эне,
телекейде улус бүдөр чачында,
Бирүзи каан,
бирүзи солдат болуп
бүтпеген ине.

Јер эне,
ак-жарыкка улусты
сен жайаарында,
Кезигин байлар,
кезигин жоктулар деп,
адабаанг ине.

Айтсанг, Јер-эне,
айтсанг,
Јер-эне,

Бу жүрүмде
не мындый,
улус бойын качан ондожор?

Тенгис кептү
чайбалган салымдар
тенгежер ой
качан болор?

Айтсанг,
Јер-эне,
айтсанг,
Јер-эне!..

Ак-жарыкка бүделе,
Сениң нөкөрлөринди билдим,
Сениң оштүлөринди билдим.

Сениң салымыңды,
сениң шыраңды,
шырқаңды
Улустың салымынаң
ылғап болбойдым.
Je канча ӧйлӧрдин
катузын кӧрӱп,
канча энениң ыйын угуп,
Сениң унчукпас
бегинди кайкайдым.
Сананзам,
сен ачынганыңа атом болуп..
Jок!
Сен жарылбазың,
мен, эне,
энелердин эркезине,
бегине
эр жажыма бӱдӱп jӱредим.
Jер,
сен бу кату чакта,
кату ӧйдӧ
Узак-узак
уйкуңнаң ӧйгӧнӧп,
улуска мынайда
айдатан болзон:
Мени кинчектеп,
мени кыйнап,
чактаң чакка
ӱлешпегер,

Мен слердин
ончоорго бериягем,
мен слердин
ончоорды сүүгем.

Мени тилип,
грандар кезип,
кан тогужип,
өлүшпегер...

Айса болзо,
ўингди угала,
Эң јакшы нөкөрин—
кижи—деп,

Кўининг,
сениң јакылтаңды
ундыган улус
эске алынар...

Эске алынар
јаш туштарын,
эненинг эрў эт-јўрегин,

Кнжи деп сөстинг
улу учурын
эңенинг ўни катап утузар.

* * *

...Мен кем?
Мен Россиянын
ыраак јаказында
эски чадырда чыккан кижин—

Бажымла кўнге

тийип-тийбей,

балтыр-канымда ийдемле ойноп,

Ак-жарыктын баатыры болуп,

алыс телекейди тыгдап турум.

Бажымла кайкалап

барган булуттар

«Сеге жаңмыр керек пе?» — дешкилейт.

Араай шылырап,

ак толкулар

талайдан мете эзенин ийгилейт.

Мен кем мындый?..

Мен—

бу жердин жүреги.

Менин ижим токтозо,

жер оору кижидий,

саргара кадар.

Мен—

бу жердин

эң эрке,

эң кеен чечеги,

Мен чалдыксам,

телекей быртып,

ээн калар.

Мен—

бу жердин

айлаткыш санаазы,

Адым менин

кижи, онын учун

Мениң көксимде бүгүн
телекейдин эң өңзүрө оорузы,
Мениң көксимде
кижиликтин улу ырызы!

(1962—1963 ж.ж.)

БАЖАЛЫКТАР

Уйкузы жок тўндер

Бис ончобыс жаскыда чыкканыс	7
Таг	9
Амаду ла жол	10
Анда оттор бчпбй жат	11
Бийик жер. (<i>Кондаковтон</i>)	13
Малчынын уулы	15
Менин чыккан жерим бар. (<i>Сол- даттын тетрадынан</i>)	17
Сен кырларда чыккан	19
Туулардагы тўн	20
Сен Алтайда болорында	23
Жаштар	24
Тайга баштаг кар тўшкен	26
Айрылыш калдыс	29
Қачан калаш кезеримде	28
Қереес	30
Журттагы тўн	32
Уйкузы жок тўн	33

«Сенинг көстөрингдө кийик оттор»	35
Јаныла көк томулып келерде . . .	36
«Тўженер ле болзом, тўш јеримде»	37
«Бу ойдө јылдыстар алдында . . .	38
Агарып-агарып таг келет . . .	39
«Сен чыккан кўнди ижемчилў уткыйдыг	40
Октябрь	42
Мен кем? (поэма)	45

Укачин Борис Укачинович

МЕН КЕМ?

—
Стихи на алтайском языке

Редактор *А. О. Адаров*

Художественный редактор *И. И. Митрофанов*

Технический редактор *М. И. Техтиев*

Корректоры:

А. Я. Ередеев и С. Х. Тюхтенева

*

Сдано в набор 31/VIII 1963 г. Подписано
в печать 23/XI 1963 г. Бумага 60×92¹/₃₂.

Печ. л. 2,5. Уч.-изд. л. 2,3. Тираж 1000 экз.
АН 10991. Заказ № 2913. Цена 12 коп.

Горно-Алтайское книжное издательство,
г. Горно-Алтайск, пр. Коммунистический, 44.
Типография № 15,
г. Горно-Алтайск, пр. Коммунистический, 25.

Баазы 12 аюн

ГОРНО-АЛТАЙСК - 1963